

16
924
COMMENTATIO
IVRIS PVBLICI GERMANICI

DE

D V C I B V S
CIRCVLORVM

CONSCRIPTA

A

CAROLO GVILIELMO
WIPPERMANN

PHILOS. ET V. I. D. HISTOR. GEOGRAPH. ET POLIT. IVRIVMQVE
P. P. O. PRIMAR. ORDINIS H. T. JCTORVM DECANO
ET VNIVERSITATIS LITTERATAE ERNESTINAE
PRO - RECTORE.

Ph 1554

RINTELI,
apud IO. BERNH. MÜLLER. 1779.

COMMENTATIO
LAVIS PUBLICI GERMANICI

DE
D V C I B V S
CIRCULORVM

CONDICITIA

CAROLO WILHELMO
WILHELMO

PHILIPPO WILHELMO
LUDWIGO WILHELMO

PHILIPPO WILHELMO

§. I.

INTROITVS.

In exponendo, per hoc semestre aestivum, iure Imperii Germanici publico occupatus, & materia de Ducibus Circulorum, separato volumine, quantum mihi constat, nondum culta, iucunda tamen, lectissimisque floribus spargendis copiosa, nec nostris, quae vivimus, temporibus plane inutili, delectatus, argumentum hoc de Ducibus Circulorum, libello hoc Academico persequi jamjam constitui.

§. II.

DEFINITIO DVCIS CIRCVLII.

Per Ducem Circuli, Germanice *Kreiss-Obristen*, intelligo personam illustrem, cui tutela pacis publicae in circulo conservandae aut restituendae, executio sententiarum, in supremis Imperii Tribunalibus latorum, milite Circulari, ex legibus Imperii, perficienda, ac summa Imperii in militiam Circularem, constitutionibus Imperii definita, est commissa. Nec omni ex parte adstipulari possum Perill. IOANNI MAXIMILIANO DE GVNDERODE, qui in *der gründlichen Untersuchung von dem Ursprung und heutigen Zustand des teutschen Kreiswesens*, Ducem Circuli definit per eam personam, cui Imperium militiae Circularis traditum, & conservatio publicae in circulo quietis est commissa. Quoad enim primum huius definitionis membrum, si a casibus, in legibus imperii definitis, discesseris, Dux Circuli non Imperii bellici summam in Circulo tenet, quippe quod, maxime nostro aevo, est penes *supremum militiae circularis praefectum*, germanice *den commandirenden Kreis-General en Chef*: Neque a me impetrare possum, ut totus Illustri CHRISTIANO ERNESTO WESTPHAL accedam, quippe qui in *Diff. statistico-historica de veris initiis circulorum* §. 8 p. 20 per Ducem Circuli eum intelligit, qui maximam directionis partem habet in iis, quae rem bellicam & auxilium militare tangunt, cum maxima rei bellicae Circularis directio, in primis ipsum auxilium militare est penes

eundem supremum exercitus Circularis praefectum, nec hic, si iuribus sibi commissis tenacius inhaeserit, facile patietur, ut Dux Circuli iis, quae ad rem bellicam Circularem spectant, sese immisceat.

S. III.

DVX CIRCULI IN LEGIBVS IMPERII SALVTATVR

a) CAPITANEVS, *Kreis - Hauptmann.*

Si in leges Imperii, in quibus de Ducibus Circulorum sermo est, paulo accuratiores inquirimus, perspicere nobis licet, illos variis fuisse insignitos nominibus. Initio, cum antiquis temporibus titulum fastus nondum animis maiorum nostrorum insinuasset, & in primis Germani hoc ex prisca morum simplicitate diu conservassent, ut honorem & existimationem non ex inanibus verbis, sed rebus benefitis haurire anniterentur, intra modestiores titulos compellatio Ducis Circuli substitit, & vocatus fuit CAPITANEVS, *Hauptmann* in dem Zirkel (*Kreis*) R. I. 1512 §. 16. „Haben sie die Stände bewilliget, „dass sich jeglicher eines Hauptmanns in seinem Zirkel vergleichen wolle, & in der Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg 1522. tit. IV. „dass „die Verwandte eines jeglichen Creises, desselben Hauptmann und Rätthe, „tit. V. wie ein Kreis mit Erwählung des Hauptmanns und der Rätthe „mit allem Fleiss handeln sol etc. tit. VI. wann der Hauptmann und „die vier zugeordnete Rätthe nicht bey einander wären etc. tit. VII. Ob ein „sonder Hauptmann zu sondern Sachen vom Regiment oder Kaiserlicher „Majestät, das sol den Kreis-Hauptleuten keine Verbinderung gebähren etc. Eadem appellatio eines Kreisshauptmanns occurrit in sanctione pacis publ. 1521 tit. IV. §. 4. Adhibuit iam adpellationem eines Hauptmanns D. Imperator ALBERTVS II. in Constitutione, qua Ordines Imperii, in Comitibus Norimbergenfibus 1438 celebratis, in quatuor Circulos distribuit, & quae deprehenditur in IOANN. SCHILTERI Tom. II. *Instit. Iur. publ. tit. 19 p. 339*, IOANN. PHILIPPI DATTH *vol. rer. Germ. lib. I. Cap. 18 num. 28 p. 180*, IOAN. CHRIST. LÜNIGII *Cent. I. part. Spec. des Reichsarchivs 1ster Abtheil. 1ster Absatz §. 28 p. 61*, ubi verba occurrunt: „Und des Kreises sol Hauptmann und Handhaber seyn. Imo ipse summus militiae Imperialis praefectus in ordinatione, quae vocata fuit der Rathschlag des Reichs wegen des Zuges wider die Hussiten Norimbergæ 1431 sancita, quam debemus SCHILTERO in *Mantissa Iur. Publ. p. 38*, solo nomine Capitanei & p. 72. eines Hauptmanns „so soll der Erzbischof von Cöln ein Hauptmann seyn,“ fuit salutatus, quibus jungas, velim

velim R. I. Aug. 1500 tit. 52. *der Hauptmann des heiligen Reichs*. Plura testimonia lecturus, adi. IACOB. DAVID. MOEGLING *de summo militiae Imperialis praefecto*, von des heiligen Römischen Reichs *Feldhern* Cap. 1. §. 5 p. 10. Nec illo tantum temporis articulo, sed & anterioribus quoque temporibus summi belli duces in Germania nonnisi CAPITANEI *Hauptleute* appellati fuerunt; id quod inde patet, quod ii, qui exercitum foederis Suevici, sociatis omnium foedere junctorum viribus, in bellum contra pacis violatores ducebant, mox *des Landfriedens Hauptmann*, DATT *de pace Imp. publ. lib. 1 Cap. 21 n. 1*, mox *gemeine Bundes-Hauptleute*, quorum initio duo, postea tres fuerunt, & primus eorum, *der oberste Feldhauptmann*, audiit, fuere nuncupati; evolve DATTIVM *l. c. l. 2 Cap. 5, 13, 25, 30*. Vti enim divisio Germaniae pro tuenda pace publica in circulos successit in locum foederum, pro quiete publica patriae nostrae reddenda, tempore Imperatorum CAROLI IV. WENCESLAI SIGISMUNDI initorum: ita & dignitas Ducis Circularis, iudice Perillustri de GYNDERODE *von dem teutschen Kreißwesen* p. 131 officio ducis foedere junctorum fuit substituta; *conjunctione Imperii Ordinum*, ut aiunt, *reali*, situi terrarum Geographico innixa, ut firmiore & solidiore, *nexum* illum, quem vocant, *personalem*, pacto suffultum, ad restituendam pacem publicam & eliminandam omnem vim privatam minus sufficientem, excipiente.

§. IV.

POSTEA b) *Kreiß-Obrister*.

Postea hi Capitanei Circulorum titulo *Kreiß-Obristen*, qui stylo publico latino *Dux Circuli* exprimitur, condecorati sunt. Prima huius tituli mentio injicitur in *formula executionis*, R. I. August. 1555 adjecta, quam plurimum Germania studio Circuli Suevici, tranquillitatem publicam firmandi accenso, in primis singulari CHRISTOPHORI Ducis Würtembergiae prudentiae debet, DATT *de pace publica* p. 153, IOAN. AD. KOPP in erudito libello, quem vocavit: *gründliche Abhandlung von der Association der vordern Reichs-Kreissen*, p. 62; si quidem §. 56 allegatae formulae cautum est: *Und soll ferner zu einer beständigen Handhabung, Execution und wirklichen Vollziehung derselben, insonderheit in einem jeden Kreiß ein Oberster durch die Stände desselben erwähnt werden etc.* quibus §. §. 57 usque ad 103, praecipue §. 63 *wie der nächste Kreiß-Obriste etc.* §. 70 *Kreiß-Obristen Amt etc.* §. 79 *Wahl eines Kreiß-Obristen von den Ständen etc.* sunt addendi: Retinuerunt

nuerunt hunc titulum *Kreis-Obristen* leges Imperii subsecutae;
 ORD. CAM. 1555 p. III. tit. 48 §. 9; R. I. RATISB. 1557 §. 70, R. I. AV-
 GVST. 1559 §. 30, RECESS. DEPVAT. 1564 §. 14, 17, R. I. AVGVST. 1566
 §. 19, 20, 23, 28, FRANCOF. 1569 §. 28, SPIR. 1570 §. 22, RATISB. 1576
 §. 36, AVG. 1582 §. 29, RATISB. 1594 §. 28; imo in IPSIS P. O. TABV-
 LIS Art. IV. §. 2 PRAEPECTI MILITIAE CIRCULARIS, *Kreis-Obersten*
 nomine insigniuntur, quae appellatio etiam in edicto, quo Impera-
 tor FERDINANDVS III. executionem ex pace Guesthphalica perficiendam
 iniunxit d. 7 Nov. 1648 per universam Germaniam promulgato, ab
 hoc Imperatore adhibetur. Ex quo summus militiae Imperialis prae-
 fectus, qui haecenus *Reichshauptmann* nominatus fuit, splendidius
 elogium accepit, ornatus encomio *eines Obristen im Feld*, I. R. RATISB.
 1551, §. 55; *eines obersten Feldhauptmann*, R. I. SPIR. 1542, §. 23; *eines*
Feldobristen R. I. AVG. 1566, §. 52; *Generalobristen* R. I. RATISB. 1567, §. 33;
 ex eo tempore etiam praefecti militiae circularis titulo *eines Kreis-*
Obristen salutari coeperunt. Nec silentio praeterire possum, ipsi Im-
 peratori in R. I. FRANCOF. 1569, Art. 47 munus *das General-Obersten*
Ami fuisse adscriptum, & Imperatorem LEOPOLDVM, in literis occasione
 successione Gustrowiensis ad Regem Sueciae d. 13 April 1697 exara-
 tis, se ipsum *der zehn Reichskreisen General-Obristen* appellasse, ANT.
 FABRI. *Sraatskanzley* T. III. p. 67, GOTTL. SAM. TREVER *de titul. officii*
Imperat. Augustissimi §. 22. p. 68. Neque tamen est, quod quis mihi,
 primam tituli *eines Kreis-Obersten* mentionem demum in R. I. 1555
 factam fuisse, afferenti, antiquiores Imperii leges v. gr. R. I. RATISB.
 1532 tit. 5 §. 2, R. I. 1541. §. 74, quippe qui *der Oberrn eines jeden Kreis-*
es jam tum temporis mentionem iniecerint, opponat; in his duobus
 enim Imperii Recessibus per *Oberrn eines jeden Kreis* non duces militiae
 circularis (*die Kreis-Obersten*), sed ordines circuli principes intelligun-
 tur, quum his, ius reliquos Circuli status convocandi, in his duobus
 Imperii Recessibus vindicatur, quod praecipuum sanctiones Imperii
 Germanici publicae Circulorum Ducibus nunquam adseripserunt;
 Accedit, quod haec interpretatio suffulciatur R. I. AVG. 1530, §. 103,
 quippe in quo §. 103. *die Oberrn des Kreis*, qui postea *Kreishauschrei-*
bende Fürsten dicti sunt, a *Ducibus Circuli* (*Kreis-Obersten* S. *Kreishaupt-*
leuten) disertis distinguantur verbis, & in ORDINATIONE CAMERALI
 1555 P. III tit. 48 §. 9 ordines Circulorum convocantes *Obersten des*
Kreis appellati fuerunt.

S. V.
 DEIN c) *Kreises General-Feldmarschall.*

Antiquioris aevi stylus, licet in dispensandis honorum titulis admodum parcus fuerit; in nonnullis tamen Imperii circulis titulus *supremi Campi Marefchalli* duci huic Circulari proprius esse coepit. Ex quo enim circa medium seculi proxime elapsi supremus militiae Imperialis praefectus elogio *eines Reichs-General-Feldmarschall* salutatus fuit; sic LEOPOLDVS GVILIELMVS Marchio Badensis, teste CASP. MICH. LONDORPIO *Akt. publ. Cent. IX Cap. 2, cui Cap. 14, 15, 27, 35*, iungenda sunt, spartam hanc annexo encomio *eines Reichs-General-Feldmarschalls* obtinuit; non multo post nonnulli Circulorum duces eodem hoc elogio salutari coeperunt, sic CHRISTIAN. ERNESTVS Marchio Brandenburgicus, qui avo defuncto CHRISTIANO 1635 in terras Baruthinas successit; primus in Circulo Franconico titulo *des Fränkischen Kreises General-Feldmarschall* condecoratus fuit; IOAN. IACO. MOSER *teutsches Staatsrecht* p. XXIX. Cap. 152 §. 26 p. 140; huius vestigiis dein institit eius filius GEORG. GVILIELMVS, quippe cui Circulus Franconicus munus *Ducis Circularis*, titulo *des Kreises General-Feldmarschall* ornatum, contulit MOSER *l. c. Membr. XII. §. 2; p. 248*, & eodem honoris titulo FRIDERICVS Marchio Brandenburgo-Baruthinus, qui 1763 diem obiit supremum, coruscavit, & hodiernum CHRISTIANVS FRIDERICVS CAROLVS ALEXANDER Marchio Onoldino-Baruthinus titulo *des Fränkischen Kreises Obristen und General-Feldmarschall* splendet; Adi CAROLI FERDINANDI IVNGH *Abhandlung von dem Fränkischen Kreis-Obristen-Amte* in eius *Miscell. T. IV p. 92, T. V. per totum*, qui etiam *T. III. Num. 3. p. 49* quaestionem excutit: *Ob das kaiserliche Kammergericht die Facultät habe, in Sachen die Handhabung des Landfriedens belangend, den Kreissen oder Kreis-Obristen etwas zu ge- oder verbieten.* Similiter in Circulo Suevico hoc, quod vivimus, Seculo, Duces Würtembergiae EBERHARD. LVDOVICVS, CAROLVS ALEXANDER, eiusque filius CAROLVS, qui terras avitas iusto moderatoque imperio nunc iam regit, dignitate Ducis in Circulo Suevico sub titulo *des Schwäbischen Kreises General-Feldmarschall* fuerunt exornati.

S. VI.

OCCASIO ET ORIGO DIGNITATIS DVCIS CIRCVLARIS.

Ad suppressendam vim pugnantium privatam, & compescendas, quas vocant, diffidationes, varia pacis tuendae gratia foedera
 inter

inter Germaniae cives inita fuerunt; Utilitas inde in omnem Germaniam redundans quum palam se ostenderet, & haec instituta sua se utilitate omnibus, quibus salus Germaniae curae cordique erat, commendaret, primus Imperator WENCESLAVS de solidiori & perpetuo foedere inter status Imperii pangendo consilia cepit, TREVER *l.c.* §. 8 p. 27, WESTPHAL *l.c.* §. 31 p. 69; ALBERTVS II. brevi regimine, sed pacis tuendae studio gloriosus, optimae spei princeps, si eum Germaniae fata diutius indulissent, perennem adeptus laudem, Germaniam in quatuor 1438 divisit circulos; tandem MAXIMILIANVS I. 1495 stabilita pace publica, adornato *Cameraali Iudicio* & Germania in sex circulos divisa, divinum hoc negotium perfecit. Pro utriusque instituti sanctiore tutela constitutum erat, ut, si quis in rebus, pacem publicam & iustitiae administrationem concernentibus, pietus succubuerit, & sententiae in Camera Imperiali latae parere noluerit, iudex Camerae hanc contumaciam rei ad Comitia, singulis annis, aut, si periculum nullam cunctationem admitteret, ad convocationem iudicis Camerae, habenda, denunciaret, & executionem impetraret, *Landfriede*, tit. *von der überführer des Friedens Enthaltung*. In locum Comitiorum horum singulis annis convocandorum, ob maximos sumtus, in haec comitia impendendos, Regimentum Imperii 1500. substitutam, veique pacis & iustitiae executio, Imperatoris nomine perficienda, fuit commissa, *Ordnung des Regiments zu Augsburg 1500.* tit. *von dem zwanzigsten etc. alle des Königs, und des heiligen Reichs Sachen sind, und ihrer beiden Vollziehung und Handhabung etc. antreffend, an keinen andern End, denn bey dem König und dem vorgemeldten des Königs und des Reichs Rath gehandelt werden sollen.* Non diu substitit hoc Regimentum Imperii, A. RECHENBERG de *Regimento S. R. I.* in *Diff. eius histor. polit.* P. II. Num. 4. §. 34 p. 395. Extincto illo iam ante annum 1512 pacis publicae tutela & sententiarum in Camera latarum executio Circulis, quorum sex prioribus, quatuor eodem anno additi fuerunt, commissa fuit, ut intra hos decem districtus Duces Circuli mox creandi quieti publicae conservandae invigilarent, & sententias, quas vocant Camerales, contra morosos, milite Circulari instructi, validae darent executioni. Sic ius exsequendi a *Regimento ad Circulos*, ab illius membris in primis *von dem Reichs-Hauptmann ad horum duces die Kreisobristen* translata fuit.

§. VII.

RECENSVS PRAECIPVORVM DVCVM IN CIRCVLIS a) BAVARICO.

Graviter iniunxerunt leges Imperii ordinibus, ut in singulis Germaniae circulis Dux Circuli eligeretur *R. I. Col. 1512 §. 16, Erklärung des Landfriedens zu Nürnberg 1522 §. 3, 4, 5, R. I. Aug. 1555 §. 56, Recess. Deputat. Wormat. 1563 §. 14, R. I. N. 1654 §. 178*; cui sanctioni prudentissimae alii citius, serius alii circuli obtemperarunt, prout ex mox subiuncto recensu ducum in circulis lectorum elucescit, quem ex ipsis rerum gestarum monumentis erutum iam nunc delineare mihi liceat. Sic in *Circulo Bavarico 1531* LVDOVICVS Dux Bavariae lineae Landshutensis, eo mortuo *1545* GVILIELMVS IV, quo morte extincto, eius filius ALBERTVS V, post huius mortem, quae *1550* contigit, filius eius GVILIELMVS, & facta ab hoc *1558* resignatione MAXIMILIANVS, qui munus Ducis Circularis per annos 53 gessit, hocque vita *1651* orbat, filius FERDINANDVS MARIA Elector Bavariae Duces Circuli lecti fuerunt, sub quo per *Recess. Circ. Bav.* mense Ian. *1653*, haec dignitas Ducis Circularis lege quali succedendi in electores & Duces Bavariae MAXIMILIANVM EMANVELEM, CAROLVM ALBERTVM, MAXIMILIANVM IOSEPHVM, ultimum stirpis suae masculum, praematura morte *1777* abreptum, translata fuit, MOSER *l. c. 1.3, cap. 152, p. 244*, ANT. FRIEDR. BÜSCHING, *Erdbeschreibung p. III. T. II. p. 460*, IOAN. STEPHAN. PÜTTER, *Handbuch von den besondern Staaten von Teutschland, p. I, Sect. II, §. 6, n. 1, p. 323*, WIGVL. XAV. ALOYS. L. B. DE KREITMAYR, *in dem Bayrischen Staatsrecht, §. 132, p. 249*. Non ergo, ut quidam putant, haec dignitas tacito ordinum Circuli Bavarici consensu ad hos Electores fuit devoluta.

§. VIII.

b) IN CIRCVLO SVEVICO.

Eodem, quo in Circulo Bavarico Dux Circuli electus fuit, anno *1531* status Circuli SVEVICI WOLFF Comitem Montfortensem Ducem copiarum Circularium, contra Turcas in Hungaria militantium, elegerunt, ita, ut ipso absente, conservandae in ipso Circulo paci publicae, praeter Procuratorem Austriacum, qui tum temporis, electo Ulrico Duce Wiertembergiae, pro FERDINANDO, ducatum administrabat, PHILIPPVS Marchio Badensis sub titulo Ducum Circuli domesticorum invigilarent. Postea hanc spartam in Circulo SVEVICO obtinuerunt *1556* GVILIELMVS Comes Ebersteinensis, dein GEORGIVS Comes Hel-

fensteinensis; tandem hoc munus 1562 CHRISTOPHORÒ Duci Württembergiae, prudentissimo sui aevi principi, collatum fuit, quo 1568 ex vita discendente CAROLVS Marchio Badensis illud interea exercuit, usque dum in LVDOVICVM Ducem Württembergiae eodem anno translatum fuit, qui eo officio 1591 se quidem abdicavit, ast tamen id usque ad obitum suum sub titulo *Kreis-Obristen Verwalter* obiit, quo 1593 defuncto, haec dignitas usque ad annum 1622 inter vacavit, quippe quo anno munus Ducis Circuli JOANN. FRID. Duci Württembergiae fuit collatum, CHRISTIAN. FRID. SATTLER *allgemeine Geschichte Württembergs unter der Regierung der Herzogen* p. V. §. 3; MOSER *von der teutschen Kreis-Verfassung*, p. X. *des neuen Staatsrechts*, cap. 12 §. 25 p. 469; post cuius discessum ex vita FERDINANDVS CAROLVS Archi-Dux Austriae 1656, eandem dignitatem, reclamante EBERHARDO III. Duce Württembergiae, irritò licet conatu, affectavit, MOSER *in dem ältern teutschen Staatsrecht* l. c. p. 243. Tandem ad Duces Württembergiae, EBERHARDVM LVDOVICVM, CAROLVM ALEXANDRVN, & CAROLVM iam nunc regnantem, sub splendidissimo titulo *des Schwäebischen Kreises Generalfeldmarschalls*, functio huius muneris militaris transit.

§. IX.

c) IN CIRCVLO FRANCONICO.

Series Ducum in Circulo FRANCONICO electorum haec est; Primus Dux huius Circuli 1532 electus fuit FRIDERICVS Marchio Brandenburgicus, 1542 in hac dignitate militari GEORGIVS ERNESTVS Comes Hennebergensis successit: Hoc mortuo hanc dignitatem 1556, frustra Episcopo Herbipolitano eam appetente, adeptus est GEORGIVS FRIDERICVS Marchio Onoldinus, quo hanc 1563 resignante, sequenti anno LVDOVICVS CASIMIRVS Comes Hohenloicus electus, huicque GEORGIVS LVDOVICVS Comes Seinsheimensis substitutus fuit, quam spartam 1572 cum refutasset, in eius locum denuo suffectus fuit laudatus modo GEORGIVS FRIDERICVS Marchio Onoldinus, post cuius mortem CHRISTIANVS fater stirpis Baruthinae 1606 eam obtinuit, quoque 1655 defuncto, hoc munus in Circulo Franconico usque ad 1664 intervacavit, quo anno illius nepos & successor, CHRISTIANVS ERNESTVS hac dignitate ornatus, 1712 diem obtinuit supremum; hic CHRISTIANVS ERNESTVS primus in Circulo Franconico titulum Ducis Circularis cum elogio splendidiori supremi, quem vocant, *Campi Marefchalli* (*des Fränkischen Kreises General-Feldmarschalls*) commutavit, S. V, quo encomio

encomio eius successores in terris Baruthinis GEORGIUS GVILIELMVS, 1726 mortuus, & 1741, postquam per annos in hoc circulo vacans fuit hoc munus, Fridericus, Marchiones Brandenb. simili modo fuere salutati. Lites quoad hanc dignitatem militarem in Circulo Franconico obortas recentent MOSER l. c. p. 46-141, & IVNG von dem Fränkischen Kreiß. Obristen Amte, p. 6, Miscellan. p. 112. — Consule praeterea IOAN. CHRISTOPH. HIRSCH, kurze Beleuchtung des Ursprungs und Beschaffenheit des Kreiß-Obristen Amts insgemein, und des Fränkischen Kreißes ins besondere. Anspach 1766, 4. Nunc hanc spartam tuetur Christianus Frid. Carolus Alexander Marchio Brandenburgo-Onoldino-Baruthinus.

§. X.

d) IN CIRCVLO SAXONICO SVPERIORE.

Paulo serius, 1555 eadem dignitas in Circulo Saxonico superiore instituta, ac AVGVSTO Electori Saxoniae, 1588 filio eius CHRISTIANO I. Electori, 1592 FRIDERICO GVILIELMO Duci Saxo-Altenburgico, tutori Electoris minoris CHRISTIANI II, 1612 IOAN. GEORGIO I, 1658 IOAN. GEORGIO II, collata fuit; cuius post mortem hac dignitate in hoc Circulo functus quis fuerit, eruere mihi non licuit: Quum vero inde ab anno 1683 nulla comitia in hoc circulo celebrata essent, delectus novi Ducis Circularis vix haberi potuit; si tamen fides adhibenda est solertissimo alias scrutatori IOAN. FRID. PFEFFINGERO, T. II. Viriur. illustr. l. 2 tit. 6 §. 12. litt. o. p. 1099, hoc munere circulari etiam ornatus fuit FRID. AVGVSTVS I. Poloniae Rex, & Elector Saxonicus.

§. XI.

e) IN CIRCVLO SAXONICO INFERIORE.

Anno, R. I. Aug. 1555 conditum proxime sequenti, status Circuli Saxoniae inferioris Ducem Circuli Christianum III Regem Daniae, ut Ducem Holsatiae, 1583 ADOLPHVM Ducem Holsatiae, sub finem Seculi XVI. HENRICVM IVLIVM Ducem Brunsvicensem & Episcopum Halberstadiensem, 1614 CHRISTIANVM Ducem Brunsvicensem eundemque Episcopum Mindensem, 1619 GEORGIVM Ducem Brunsvicensem, ut substitutum prioris, 1625 CHRISTIANVM IV. Regem Daniae, ceu Ducem Holsatiae, 1653 CHRISTIANVM LVDOVICVM, & 1672 GEORGIVM GVILIELMVM Duces Brunsvicenses elegerunt, post cuius mortem dignitas Ducis Circularis, ob comitia in hoc seculo, inde ab anno 1612, non amplius frequentata, exspiravit.

B 2

§. XII.

f) IN RHENANO SUPERIORE.

Nec segniores, statibus Circuli Saxonici inferioris fuerunt ordines Circuli *Rhenani superioris*, si quidem 1556, postquam PHILIPPVS *Magnanimus totius Hassiae* fortissimus princeps hanc dignitatem modeste declinavit, WOLFFGANGVM *Comitem Palatino-Bipontinum*, 1560 REINHARDVM, & 1588 ERNESTVM *Comites Solmenses*, 1591 RICHARDVM *Comitem Palatino-Simmeranum*, status circuli huius elegerunt, quo 1598 morte extincto, de dignitate hac toti *Serenissimae familiae Hassiacaе* in omne posterum tempus conferenda, consilia ceperunt, quae licet omni ex parte non effectui fuerint data, Landgravius MAVRITIVS *Hasso-Casselanus* tamen 1599 fortissimis ablegatorum Circularium suasionibus commotus, munus hoc Circulare satis arduum in se recepit, MOSER *l. c. Membr. 7 §. 6 p. 149.* Inter bellum, quod Germaniam per triginta annos devastavit, Imperator Ferdinandus III, 1637 officium hoc militare Georgio II, *Landgravio Hasso-Darmstadtino*, ringentibus licet multis Circuli ordinibus, commisit, quo defuncto, ob interna dissidia inter ordines huius Circuli gliscentia, suffectio Ducis in Circulo hoc Rhenano superiori per longum tempus quievit, Comite Evangelico Nassovio-Weilburgico, penes quem tum temporis summum exercitus Circularis Imperium erat (*commandirender General der Ober-Rheinischen Kreisvölker*) maiore instructo potestate. Cuius post obitum ERNESTVS LVDOVICVS Landgravius Hasso-Darmstadtinus inde ab anno 1719, ut paritas religionis in hoc Circulo mixto, per mutationem, quae ratione Ducatus Simmerani morte Electoris Palatini Caroli 1685 contigit, suppressa, aliquantum restituatur, omnem impendit operam, ut dignitas Ducis in hoc Circulo restauraretur, restaurataque sibi, ut Principi Evangelico conferretur; quae per aliquot annorum spatium in Comitibus huius Circuli agitata fuerunt, prolixè recenset MOSER *l. c. membr. 7 §. 13 p. 156*; tandem voti iustissimi compos redditus fuit post annum 1721 laudatus Landgravius ERNESTVS LVDOVICVS; argumenta huius postulati, legibus Imperii disertis innixi, exposita sunt, in limitatissima, a Perillustri GVILIELMO LVDOVICO de MASKOWSKY, intimo Landgravii Hasso-Darmstadtini rerum publicarum administro conscripta deductione, cui titulus praemisus: *Considerationes über den in dem Ober-Rheinischen Kreise sich dermalen rührenden Punkt der Wiederherstellung des Kreis-Obristen Amtes &c.* inserta IOAN. CHRIST. LÜNIGII *selektis*

His scriptis illustrium p. 345 - 386, & GEORGII MELCHIOR. de LVDOLFO Symph. consult. & decis. Vol. III. p. 389. Eamdem dignitatem mortuo 1739 patre, post longam litem, inter huius circuli principes & comites de hoc munere circulari conferendo, agitatam, recepit 1750 LVDOVICVS VIII. BÜSCHING, *l.c.* p. III t. 2 p. 934, quod, hoc 1763 morte extincto, quantum mihi constat, in hunc usque diem intervacat.

§. XIII.

g) IN CIRCVLO ELECTORALI RHENANO, h) RHENANO INFERIORI - WESTPHALICO, i) AVSTRIACO, k) BVRGVNDICO.

Vnum modo ducem ex *Circulo Electorali Rhenano* excitare possum, FRIDERICVM *Electorem Palatinum*, ad dignitatem hanc in hoc Circulo, ratione religionis pure Catholicis annumerando, exercendam, anno 1555 electum. Eodem modo sub finem Seculi XVI. munus Ducis in *Circulo Rhenano inferiori Westphalico* obiit SIMON VI. *Comes Lippiacus*, & Seculo XVII. ad finem inclinante, Praeful, ille Heros, Monasteriensis CHRISTOPH. BERNHARDVS ex incluta & nobili familia de GAHLEN natus, 1671 ambiit collationem huius dignitatis, sed spes eum fefellit; iucunda sane lectu sunt, quae de hoc argumento literis mandavit SAMVEL VON PVEFENDORFF *de rebus gestis Friderici Wilhelmi Electoris Brandenburgici* l. II §. 21 p. 756; plura exempla ex his duobus circulis me fugiunt. Plerique Jctorum quidem arbitrantur, in circulis Austriaco & Burgundico nunquam Duces circulares fuisse delectos, MOSER tamen *von der Teutschen Kreis-Verfassung p. X. des neuen Teutschen Staatsrechts*, Cap. 12 §. 20 p. 459, Georgium Comitem Helfensteinensem prioris Circuli Ducem 1555 electum nominat; cuius ratio facile perspici potest, cum uterque hic circulus tantum non omnis unius principis potestati est subiectus.

§. XIV.

RATIOCINATIONES EX §§. ANTECEDENTIBVS ELICITAE.

Ex iis, quae ex rerum gestarum monumentis hausta tradidimus, nonnullae ratiocinationes elici possunt. In uno circulo *nulli plane* circulo *Duces* unquam *creati* sunt; confirmat id circulus *Burgundicus*, in *aliis* *creati* *initio*, sed dignitas haec mox *exolevit*; comprobant id *Circuli Electoralis Rhenanus*, *Rhenanus inferior* *Guestphalicus* & *Austriacus*: In aliis *munus Ducis Circularis* per multum tempus *substitit* quidem, *sed* tandem dignitate multo insigniore *der Kreis-*

auschreibenden Fürsten absorptum fuit, id quod circulus uterque Saxonicus corroborat, illustr. IOAN. STEPHAN. PÜTTER in Instit. Iur. publ. l. 2 cap. 6 §. III p. 104, & in I. P. G. l. I cap. 7 §. 139, p. 201, maxime cum in utroque Comitata celebranda inde ab annis 1682, 1683, in desuetudinem abierunt; in nonnullis circulis haec dignitas lege quasi succedendi ad certam pervenit illustrem familiam, & quidem vel pacto, uti in circulo Bavarico ex Recessu Circulari 1653 condito ad familiam Bavaram §. VII, vel observantia, legis vigorem habente, quippe quae in circulo Saxónico superiore obtinet; in aliis circulis haec dignitas adhuc dum inconcussa & salva permansit, liberae ordinum circularium electioni subiecta, id quod in circulis Suevico, Franconico & Rhenano superiore deprehendere licet: in aliis circulis hoc munus superioris dignitatis des Kreißes General-Feldmarschall, encomio est ornatum, siquidem hoc elogium in circulis Franconico & Suevico usu & observantia est introductum. Tandem haec dignitas in circulo Rhenano superiore, circulo licet, habita ad religionem ratione, mixto, inde a tempore sacrorum repurgatorum, semper Augustanae confessioni adiectis collata est circuli ordinibus.

§. XV.

QUALITATES DUCIS CIRCULARIS a) SIT ELECTVS AB
ORDINIBVS CIRCVLII.

Leges Imperii sanxerunt, ut Dux Circularis ab omnibus & singulis circuli ordinibus eligatur, R. I. COLON. 1512 §. 16 §. Und als hiebevör ꝛc. Erklärung des Landfr. zu Nürnberg, 1522, tit. V. Wie ein Kreiß in Erzählung ꝛc. R. J. Aug. 1555, §. 56, R. J. N. 1654, §. 178; quae igitur durante bello tricennali in Circulo Rhenano superiore circa constitutionem Ducis Circularis 1637, ab Imperatore Ferdinando III. suscepta sunt, libertati ordinum circularium adversa, ad tollendam claram legum Imperii circa Ducem Circuli eligendam dispositionem minus sufficiunt, cum ipsa pax Guestphalica art. IV, §. 49 I. P. O. omnes sententias, durante bello tricennali de negotiis mere licet secularibus latis, ab omni effectu suspensas pronunciavit, & legibus Imperii novioribus interna cuiuslibet circuli constitutio cuiusque dispositioni est relicta, Sanctio Imperatoria 1742. art. 4, IOAN. GEORG. ESTOR, de summa circuloꝝ libertate ratione bellicorum, civilium oeconomicorumque §. 40, p. 23, & ex editione secunda auctiore sub inscriptione: *de restricta agendi appellandique facultate ratione*

tione bellicorum, civilium, & oeconomicorum, de quibus circuli Germaniae statuerant, §. 42, p. 24. Et, si quae Imperatori circa electionem Ducis Circularis ex R. I. Col. 1512, §. 16, competere iura videntur, ad suffragium tantum, quod vocant, negativum restringenda est haec sanctio, si forsan persona muneri huic sustinendo minus apta, quae publicam in Germania quietem turbare potius possit, quam conservare, Dux ab ordinibus Circuli eligatur.

§. XVI.

b) DVX CIRCULI SIT GERMANVS LICET c) NON SIT IPSE
STATVS CIRCVLARIS.

Leges quidem Imperii non disertis verbis praecipunt, ut non nisi Germanus Dux Circuli eligatur; ipsa tamen huius muneris Circularis indole convincimur, illud non nisi a Germano sustineri posse, inprimis cum leges Imperii noviores cavent, ut officia Imperii, etiam si minora, non nisi Germanis committantur *Cap. Nov. Art. 23. §. 4.* Aeris lis inter Imperatorem Ferdinandum II, & Circulum Saxonicum inferiorem 1625 enata, cum Christianus IV Rex Daniae ab huius Circuli ordinibus dux eligeretur, §. XI, Ferdinando II hanc suffeccionem legibus Imperii contrariam & irritam declarante: telum Imperator Ferdinandus II. ex R. I. Aug. 1555 §. 59 §. Und sollen diejenigen etc. depromptum in Regem Daniae in literis d. 3 Aug. 1625, ad ipsum exaratis emisit, scribens: „Dass die Reichs-Constitutionen das Kreis-
„Obersten Amt nur denen aufzutragen verordnet, so mit Pflichten allein
„dem Römischen Kaiser, als des Reichs Oberhaupt, und dem Kreis zuge-
„than, und sonst sich keiner andern Verpflichtung unterworfen befinden.“
Inseruit has literas LONDORPIVS *Actor. publ. T. III. l. 8. Cap. 51 p. 820.* Regisque Daniae responsonem d. 23 Aug. 1625. p. 821. Verum allegata modo sanctio Imperii extraneum non penitus excludit a munere ducum, modo imperio sit subiectus, nec illos arcet, qui imperio & aliis simul sunt obligati, modo hoc vinculo, quo cum extraneo sunt iuncti, non impediuntur, quo minus ea expedire possint, quae ipsis, vi muneris huius Circularis, expedienda incumbunt; ab omni alia obligatione, priusquam recipiantur, soluti esse debent, qua impediiri possunt, quo minus hoc munus Circulare exercere possint. Nostra haec explicatio dietae constitutionis firmatur verbis §. 59 adiectis:
„Auserhalb der Kreisfachen aber mögen sie wol in denselben Pflichten und
„Verwandtnissen stehen und bleiben, damit sie sonst jemand verpficht oder

„in Verpflicht oder in Verwandtschaft zugethan etc. Accedit, quod Rex Daniae duplicem, tum Regis, tum Ducis Holsatiae, personam praesentaverit, & ut Rex Daniae, ab alterius potestate haud dependens, nullo vinculo subiectionis cum alio fuerit iunctus: Nec desunt exempla, iam antiquiore tempore, Christianum III Regem Daniae 1556, & 1583 Adolphum Ducem Slesvico-Holsatiensem a Circulo Saxo-nico inferiore fuisse suffectum. Neque tamen necessarium est, ut Dux circuli eligendus simul sit ipse status Circularis R. I. Aug. 1555 §. 57, §. und auf den Fall etc. licet inter Ducem ex ipsis Circuli Ordini-bus electum, & Ducem extraneum, statibus Circuli, cuius Dux creatus est, haud annumerandum, insignis intercedat differentia, infra exponenda.

§. XVII.

d) SIT PERSONA ILLUSTRIS LICET MODO SIT COMES

e) ETIAM DIRECTOR CIRCULI.

Declaratio pacis public. Norimb. 1522. tit. 3. welchergestalt verbiß:
 „Und soll darauf jeder der jetzt gemeldten Kreissen einen Hauptmann, der
 „ein Fürst, Freiherr, oder sonst ein trefflicher weltlicher Stand, und zu
 „solchem fleißig und geschickt, erwählen etc. ratione dignitatis eligendi
 ducis non distinguit, utrum Dux Circuli sit Princeps, an vero Comes,
 vel Dynasta; quin potius hos dignitatis huius capeffendae capaces
 diserte pronunciat. Cum hac sanctione Recessus Imp. Aug. 1555,
 qui qualitates in eligendo Circuli duce necessarias §. 57, 58 delineat,
 disponens, ut talis Dux esse debeat: ein Kreissauschreibender Kurfürst,
 Fürst, oder ein anderer fürnehmer Stand, eine tapfere, tügliche, redliche
 Kriegserfahrne Person, amice conspirat. Comites in Circuli Duces
 fuisse electos, comprobat recensus Ducum in singulis Circulis electo-
 rum §. VIII usque ad §. XIV conscriptus, ex quo apparet, in Circulo
 Suevico 1556 Guilielmum Comitem Ebersteinensem, & postea
 Georgium Helfensteinensem; in Circulo Franconico 1542 Georgi-
 um Ernestum Comitem Hennebergensem, 1564 Ludovicum
 Casimirum Comitem Hohenloicum, & Georgium Ludovi-
 cum Comitem Seinsheimensem; in Circulo Rhenano superiore 1560
 Reinhardum, & 1588 Ernestum Comites Solmenses, in Westpha-
 lico sub finem Seculi XVI, Simonem VI Comitem Lippicum, in cir-
 culo Austriaco Georgium Comitem Helfensteinensem circulorum Du-
 ces fuisse optatos. Neque minus *Director Comitiorum Circularium, Kreiss-
 Director,*

Director, sive Circuli, qui Germanico stylo publico vocari solet *Kreis-
aufschreibender Fürst*, Dux eligi potest, R. I. 1555 §. 56, 57,
qualitates enim, quae in utroque requiruntur, simul in una eadem-
que persona possunt combinari; Vtraque si in una persona coalescit,
altera alteram dignitatem firmiorem reddit, multaeque contentiones,
quae inter Ducem & Directorem circuli enasci possunt, evitantur.
Felici tali nexu utraque dignitas in circulo Bavarico in Electore &
Duce Bavariae est devincta; Duces Wurtembergiae, Comitiorum cir-
cularium in Suevia Directores, dum per hoc fere, quod vivimus,
seculum, simul partibus Ducis in hoc circulo perfuncti, sunt,
multis in rebus maximo huic circulo usui fuerunt. Eodem modo
munus Ducis Circularis in utroque Saxonico circulo in Directores
saepius fuit translatum.

§. XVIII.

f) SIT LAICVS NON PERSONA ECCLESIASTICA.

Eadem declaratio pacis publicae Norimbergae 1522 promulgata
tit. 3. *Vnd sollen etc.* iubet, ut ex ordinibus Circuli secularibus (*sonst ein
treflicher weltlicher Stand*) Dux eligatur. Nihilo tamen secius multi
virorum, praeclara eruditionis laude ornatorum, in contrariam de-
scendere sententiam non dubitarunt, IOAN. IACOB BRUNNEMANN in
Iur. publ. prud. p. 134, PHIL. AD. VLRICH *de systemate civitat. Germ. s. divi-
sione regni German. in decem circulos, & politia circular.* Cap. 2 §. 2 num. 2
p. 50, PFEFFINGER *l. c.* §. 14 *lit. c.* p. 1102, IOAN. AD. HARTMANN *de
iure director. in circul. S. I. R. G.* §. 16 p. 15, WESTPHAL *l. c.* §. 8 n. 6 p. 21,
IOAN. GEORG. PERTSCH *in annotat. ad Compend Iur. publ. Germ. Schmauff.
l. I Cap. 2 §. 2 p. 265*, refutatus a FRANCISC. DOMINICO HAEBERLIN,
not. o pag. 265, ANDR. GAIL. *l. I observ. 30 n. 1, 4, 5, p. 56*, alique, qui-
bus adiunge CAROL. FRIDR. NECKER, (patrem intimi Regis Galliae ad-
ministrum, qui nunc huic a consiliis aerarii publici est) *in dem Staats-
recht des H. R. Reichs teutscher Nation p. 258*, qui libellus in Gallicam
linguam 1741, eo, quo Teutonice conscriptus fuit, anno versus, &
sequenti insignitus elogio: *Description du Gouvernement present du Corps
Germanique, appelle communement le St. Empire Romain, Genev. 1741 8
prodiit*, & non nisi ex errore a nonnullis pro duobus, iisque diversis,
libris habetur; subdubitare quoad hanc controversiam videntur
GABRIEL SCHWEDER *in introd. in Ius publ. Germ. part. gener. Cap. 5 §. 12
p. 150*, DIED. HERM. KEMMERICH *in introd. in Ius publ. S. I. R. G. p. 1348*.

VON

VOH GVNDERODE *l. c.* p. 134, MOEGLING, *l. c.* §. 13 p. 69; Rationes, ad quas tuendae, quam fovent, opinionis gratia provocant, sunt haec: status, inquit, ecclesiasticos duplicem personam sustinere, tum personae ecclesiasticae, tum, habita ad imperium Germanicum ratione, secularis principis, illos bella capessere, militiamque auspicari, nec rigorem iuris Canonici, quod clericos ab omni militia arcet, quoad eos in Gallia aequae ac Germania esse receptum, sanctionem in declaratione pacis publicae contentam per R. I. AVG. 1555 §. 57 verbis: *da aber in einem Kreiß, aus den andern Ständen, als Praelaten, Grafen, Herren und Ständen Personen zugeordnet, fuisse correctam atque sublatam, illos ad pacem publicam tuendam & promovendam non minus, ac status seculares, vinculo iurisiurandi esse adstrictos, nec deesse exempla, praesules Germaniae Ducis Circularis munere fuisse ornatos, si quidem Henricus Episcopus Herbipolitanus 1555, & seculo proxime elapso Christophorus Bernhardus praesul Monasteriensis, Henricus Iulius Episcopus Halberstadiensis, & Christianus Episcopus Mindensis munere Ducis Circularis fuerint perfuncti; omnia haec argumenta, specie licet non destituantur, me convincere tamen non possunt, ut a mea discedam sententia. Quamvis enim praesules Germaniae militiam subinde sint secuti, haec tamen omnia ab ipsis per vim, temere, turbulente & quasi per furorem, ringente praesule romano, sunt gesta, nec status ecclesiastici in Comitibus congregati vel voluerunt, vel potuerunt suo consensu adprobare legem Imperii, constitutionibus ecclesiasticis plane adversam; neque ex cura, pacem publicam in Germania conservandi, ipsis incumbente, colligere licet, praesulibus Germaniae gratiam ad militiam eundi, fuisse factam; praesules insuper Germaniae, quotquot iurisdictione criminali sunt instructi, ordines quamquam sint Imperii Germanici, nulli tamen iudicio sanguinis intersunt, nec ullam sententiam criminalem sua firmant subscriptione: per *Recessum*, quidem R. AVG. 1555 §. 57 verbis: *da aber* Sc. praesules Germaniae ad munus *Consiliariorum Germanice Reichs-Räthe, sive adiutorum* (lingua vernacula *zugeordnete*) admissi fuerunt, adeoque ratione huius muneris circularis dispositio in declaratione pacis publicae 1522 promulgatae tit. 3 verbis: *auch vier weltliche ehrbare Personen* facta, rursus sublata vel potius correcta fuit. Jam vero nemini non constat, omnem legem corrigentem non nisi strictam admittere interpretationem; id quod eo magis ad decidendam hanc controversiam adplicari debet, cum insignis differentia in-*

ter

ter Duces & adiunctos circularum intercedat, nec firma conclusio ab his ad illos duci possit; dispositio igitur constitutionis Imperii 1522 nec expresse, nec tacite per R. I. AVG. 1555 est revocata; memoria insuper rerum, in Germania gestarum, contradicit, Henricum ex nobili familia Zobeliana Franconica ortum, & ad sedem Herbipolitanam promotum, in Comitibus Franconici circuli Ochsenturthiae celebratis, Ducem istius circuli fuisse creatum; ambiit quidem hanc spartam, sed, reclamante legato Brandenburgico, illam non obtinuit, MOSER *l. c. membr. 4 §. 3 p. 47-54*: excidit etiam spe, nanciscendi dignitatem Ducis, in Circulo Rhenano inferiore Guesphalico Christophorus Bernhardus Praesul Monasteriensis, §. XIII; ne dicam, Principes Brunsvicensis Henricum Iulium & Christianum Episcopos Evangelicos fuisse, haud adstrictos ad observandas constitutiones canonibus & epistolis pontificum introductas, terras seculares insuper possidentes; praeterea in Circulo Electorali Rhenano 1555 eandem Ducis dignitatem archiepiscopus Coloniensis, & in Circulo Bavarico 1705 archiepiscopus Salisburgensis, licet frustra, referente MOSER *l. c. membr. 6 p. 141, & membr. 2 p. 40*, ambierunt; nullum sane ex omni patriae nostrae historia exemplum allegari potest, unquam praefulem Germaniae munus Ducis Circularis reapse substituisse.

§. XIX.

DUX CIRCULARIS NON PRAECEDIT ALIOS NEC PRAEROGATIVAM HABET.

Quantacunque autem Ducis in Circulo sit potestas, nihilo tamen secius Dux alium statum circuli, qui maiorem est adeptus dignitatem, non praecedit; *Declaratio pac. publ. 1522 tit. welcher gestalt*, quo minus Comiti vel Dynastae conferatur munus Ducis Circularis non interdicit, quis vero statuet, tali Comiti ut Duci Circulari prae altero suo confatu, qui electorali forsan dignitate est ornatus, proedriam esse indultam? ipsa analogia iuris publici hoc comprobat. Director Circuli non praecedit Electorem, eiusdem circuli membrum, id quod in circulo Saxoniae inferioris nostra aetate nunc obtinet. Archidux Austriae & Archiepiscopus Salisburgensis, singulis sessionibus, alternarum iure praesident, ratione Directorii vero invicem variant, ita, ut Archidux Austriacus, licet reapse dirigat, Salisburgensi tamen saepe sedeat inferior, suffragiumque tertium exponat; Salisburgensis vero toties, quoties post legatum Austriacum sedet, quantum suffragium ferat, directione,

directione licet in senatu principum fruatur. Aliud proferam huius argumenti exemplum: circuli Rhenani inferioris Gueßphalici directio est penes praefulem Monasteriensem, & hic tamen Paderbornensi ordine est inferior. Neque etiam Dux circuli ullam prae aliis eiusdem circuli ordinibus praerogativam sibi vindicare potest. Provide hac de re cavit R. I. AVG. 1555 §. 73, „*dass er, der Kreisobriste, dadurch sich keiner Hoheit über andere Stände annehmen, noch sich unter dem Schein dieser Amtsverrichtung in einige Superioritaet über die andere eindringen, oder seiner Gewalt und Macht über sie, dann ihme, vermöge der Ordnung zugestellt, anmassen solle.*“

§. XX.

DIFFERENTIA a) INTER DUCEM CIRCVLI PRINCIPEM
ET NON PRINCIPEM.

Caute R. I. Aug. 1555 §. 58, inter Ducem Circuli, qui elogio Principis coruscat, & eum, qui hac dignitate non est ornatus, distinguit. *Dux Circuli, qui Principis dignitate refulget, generosa tantum fide, bey Fürstlichen Würden und wahren Worten spondet, se ea, quae muneris rationes postulant, ex religiosa fide observaturum esse, atque adimpleturum: Si quis vero ex Comitibus vel Dynastis a Circulo Dux electus fuerit, ad iusiurandum, quod vocant, corporale praestandum est adstrictus. Formula promissi in allegato modo R. I. §. 58 praescripta est his verbis: dass er keinen Stand des Reichs geistlich oder weltlichen vor dem andern ansehen, sondern sich gegen alle gleichmäsig halten, auch des Creises Hülfe nicht in eigenen, sondern des Creises und desselben Ständen gemeinen Sachen, darzu sie von dem Creise bewilliget und erstattet, gebrauchen wolle.* Quandoque tamen in hoc vel illo circulo accidit, ut peculiaris norma, temporum vicissitudinibus adtemperata, & a Duce Circulari observanda, huic fuerit praescripta.

§. XXI.

b) INTER DUCEM CIRCVLI EXTRANEVM, ET EX NVMERO
ORDINVM CIRCVLI ELECTVM.

Dux Circuli ex ipsis tali circulo adscriptis ordinibus suffectus per substitutum officii sui partes expedire potest; extraneus Circuli Dux vero ipse functiones muneris sui exsequi tenetur, R. I. AVG. 1555, §. 58, verbis: *Und da ein Kurfürst, Fürst, oder ander fürnehmer Stand in einem Kreis zu einem Obristen gezogen oder zugeordnet würde, und derselbe*

selbe seines Amtes nicht in eigener Person vorseyn könnte, derselbe Kurfürst oder Stand soll alsdann, an seine Statt eine andere tapfere, tügliche, redliche Kriegserfahrne Person darstellen etc. Christianus Dux Circuli Saxonici inferioris substituit 1619 fratrem suum Georgium, cui tunc titulus eines Unter Obristen, oder General-Obrist-Lieutenants fuit tributus, MOSER l. c. membr. 8, §. 5, p. 186. Altera differentia haec est: Status Circuli Dux electus ad operas sui Circuli Ordinibus gratis praestandas est obstrictus; extraneo vero, in quem munus Ducis circularis est translatum, integrum est, pro operis circulo praestandis salarium sibi exigere, R. I. AVG. 1555, §. 57 verbis: *Und auf den Fall ein Kur-Fürst, Fürst, oder ein anderer fürnehmer Stand zu dem Amt eines Obristen gezogen -- ohne Wartgeld oder Belohnung demselben vorseyn: Da aber ein Creiß eine sonderbahre Person außserhalb der Creißstän den zu solchem Amte bestellen würde, mit demselben haben sie auch, wie sie mögen, übereinzukommen;* quod salarium, lege publica non definitum, conventionione demum cum circuli ordinibus est determinandum, mox exiguum, mox splendidius, pro variis temporum vicissitudinibus diversum. Illius tamen non semper tam accurata fuit observatio, quandoque enim illustres circulatorum Duces stipendio maectati fuerunt militari; Wolff Comes Montfortensis singulis mensibus stipendium 300 thalerorum 1531 accepit; Franconici circuli Duci, Comiti Georgio Ludovico Comiti Seinsheimiensi 1563 stipendium 1200 thalerorum singulis annis solvendum ordines huius promiserunt; in circulo Rhenano superiore Reinhardus Comes Palatinus salario 1200 Florenorum gavifus est; Christianus circuli Saxonici inferioris Dux & Princeps Brunsvicensis 1619 tempore pacis annum stipendium 2000 thalerorum, tempore belli vero 3000 Florenorum, singulis mensibus exsolvendorum meritis est, MOSER l. c. p. 109, 146, 187, 219.

§. XXII.

DUX CIRCULI POTEST TVM SESE MVNERE ABDICARE
TVM REMOVERI.

Munus Ducis Circularis collatum supponit pactum, mutuo consensu inter ordines circuli cuiusdam, & eum, in quem haec dignitas est collata, initum; mutuo igitur dissensu dissolvi potest; ex quo sequitur, ut *tum* Dux circuli hoc officio se *abdicare possit, tum* etiam *ordinibus* circuli ius sit & facultas, *electum* circuli ducem *dimittendi*; quaedam tamen a Duce resignaturo, in ipsis Imperii legibus praescripta,

scripta, sunt observanda. a) Hanc suam renunciacionem Directoribus circuli indicere tenetur, & quidem b) sex mensibus ante, quam se hoc munere reapse abdicat, c) primo demum elapso anno imperium hoc circulare deponere ipsi est integrum; haec omnia confirmat R. I. AVG. 1555 §. 74, verbis: „*Ueberdem soll auch jederzeit zu der Creißstünden Willen und Gefallen stehen, nach ihrer Gelegenheit einen Obersten seines Amtes zu erlassen, und einen andern an seine statt zu setzen; entgegen auch der Obriste zu solchem Amte nicht für und für verbunden, und dasselbe nicht länger, dann es seine Gelegenheit, doch nicht weniger, als ein Jahr lang, solches zu tragen schuldig seyn, & §. 75 „und da einer diesem Amte nicht länger vorseyn wolte, solle er dem ausschreibenden Creißfürsten solches sechs Monate zuvor zu erkennen geben, die andern Stände zu beschreiben.*” Varia prostant abdicacionum a Ducibus circuli factarum exempla; In Circulo Bavarico 1598 Guilielmus Dux Bavariae; in Franconico 1563 Georg. Frider. Marchio Brandenburgico-Onoldinus, 1572 Georgius Ludovicus Comes Seinsheimensis; in Suevo 1591 Ludovicus Dux Würtembergiae, in Circulo Saxonico inferiore 1622 Christianus Dux Brunswicensis munere Ducis circularis sese abdicarunt; Litteras, quibus hic ultimus Directorem eiusdem circuli Christianum Guilielmum, Archiepiscopatus Magdenburgici Administratorem abdicacionis huius interponendae d. 10 Decembr. 1622 certiore fecit, inseruit LONDORPIVS T. III. Aet. publ. l. 8 Cap. 89 lit. A. p. 914, 915; aliae litterae, cum mora in reddendo responso iniiceretur, ab eodem Duce Circulari Christiano ad utrumque sui circuli Directorem d. 29 Decembr. 1622, & reliquos circuli Saxoniae inferioris status d. 30 Decemb. 1623, d. 31 Jul. 1624 conscriptae legi possunt *ibidem* lit. B. C. E. p. 915, 917; Tandem circuli consensum, teste Recessu Lüneburgensi d. 30 Mart. 1625, quem exhibet LONDORPIVS Lit. H. p. 919, obtinuit. Quodsi ordines cuiusdam circuli admissionem Ducis sint meditaturo, non ipsis necesse est, rationes decernendae dimissionis allegare, ne dicam probare; verba R. I. AVG. 1555 modo allegata ordines, circuli Ducem dimissuros, ab omni causarum iustarum tum allegatione, tum deductione liberant. Nec assentire possum acutissimo Jcto, GOTTL. GERH. TITIO, qui in *Specim. Iur. publ. l. 3 Cap. 3 §. 22 p. 622* statuit, Ducis Circularis dimissionem, absque periculo in circulum redundaturo, vix fieri, adeoque omnem huius quaestionis discussionem plane esse abundantem. Interea, quod ingenue fateor, nullum Ducis Circularis dimissi exemplum mihi est cognitum.

§. XXIII.

OFFICIUM DUCIS CIRCULI CONSISTIT a) IN TUTELA
PACIS PVBlicAE.

Prima officii, quod Duces Circuli sustinent, pars consistit a) in tutela pacis publicae; siquidem constitutio & electio Ducis Circularis statim post perfectam Germaniae in decem circulos divisionem, cuilibet circulo per leges Imperii tam graviter iniuncta est, & in locum ducum, a statibus, foedere ad tuendam pacem publicam iunctis, constitutorum (*der Bundes-Hauptleute*) successit. Omnia igitur media, quae ad dissidationes compescendas, vim pugnantium privatam reprimendam, pacem publicam tuendam, conservandam, promovendam faciunt, eligere & casibus applicare tenetur obveneritibus. Quoties ergo turbae privatae, contentiones, & concertationes enascuntur, vel ad minimum metuendae sunt, toties providere debet, ne ulterius serpent, salutem circulorum publicam disturbent, quin potius, ut omni, qua fieri potest, tum fortitudine tum prudentia sopiantur, sopitaeque exstinguantur. Qua ex causa providam in omnem, cuius Dux est electus, circulum, inspectionem habet, ne securitas eius publica quid capiat detrimenti; reliquos ordines circulares primo quoque tempore sibi imminentis periculi reddit certiores, convocat ordines circuli sibi adiunctos, Germanice stylo publico *die zugeordnete*; consilia cum illis de restringendis obortis in circulo internis motibus confert, status circulares de submittendo auxilio monet, militem circularem parat, colligit, eorum copiam definit, & in turbatores pacis publicae educit, vel educendos curat: confirmant haec omnia leges Imperii publicae, in primis R. I. AVG. 1555 §. 60 verbis: „*Und soll der gesetzte Obrist - - - fleißiges Aufmerkens haben, ob und wo sich eine Kriegs- Empörung, Musterplätze und andere Rottirungen in demselben Creiß ereignen wollen - - Soll alsdenn derselbig Obrist zum förderlichsten, auch auf Ansuchen eines Standes seinen Creiß zugewandt, gegen den sich was beschwerliches zutrüge, oder von sich selbst, unersucht, nach Gelegenheit der fürstehenden besorglichen Gefährlichkeit unverlängert, die ihm zugeordnete an einen gelegenen Ort zu ersodern.*“

§. XXIV.

b) IN IMPERIO IN MILITIAM CIRCULAREM.

Armis belloque pax paratur; sine milite concussa pax publica restaurari non potest. Cum tutela ergo pacis publicae Duci Circulari concre-

concredita, non potest non Imperium in circulo militare coniunctum esse; quatenus ergo ad tuendam pacem publicam, in casu Imperii legibus definito, Imperio militari opus est, eatenus hoc Duci Circulari denegari nequit; excitatus iam saepius *R. Imp. Aug. 1555, §. 60*, summam Imperii Duci vindicat, ita tamen, vt illud adiunctis Circuli in consilium vocatis exerceat, verbis: *darauf sie der Oberste und zugeordnete in demselbigen solche Hülfe durch sie bedacht, von einem jeden Stand seines Antheils zu erfordern Macht haben.* Extra vero turbatae pacis publicae aut executionis perficiendae casum Imperium hoc militare Duci Circulari adscriptum quiescit, exercendum a summo militiae circulari praefecto (dem commandirenden Kreis- General) Quam ob rem militia Circularis Duci non minus, quam summo praefecto subest; Curatius perpendas velim, quae inserta sunt *MOSERI Reichs-Staats-Handbuch I. II. §. 1. p. 216.* Difficile tamen saepius & hic est iudicium finium regundorum.

§. XXV.

c) IN IVRE PERSEQVENDI CIRCVLATORES ET PALANTES
PER TOTVM CIRCVLVM.

Hoc praecipuum expressae imperii leges Duci quidem non vindicant; Cum vero praecipue huius officii ratio in securitate publica, per totum circulum conservanda, optimo iure est ponenda: nemo sanus umquam dubitabit, ius errone, circulatores, palantes, per totum circulum, milite circulari, etiam in alieno territorio (*das Streifen durch den ganzen Kreis*) persequendi, Circulorum Ducibus adscribere; quorsum iam *R. I. AVG. 1555, §. 35, 37, R. I. AVG. 1559, §. 2*, inclinarunt; quod ius exercuit Dux Würtembergiae ut Dux Circuli Suevici, & omnem curam adhibuit, ut hic circulus erronebus, circulatoribus, palantibus, Zingaribus, qui omnes in legibus Imperii *einspanig Reifige, Fußknechte, gardende Herrenlose Knechte, Landsfabrer, Sanger, Reimen-Sprecher, R. I. WORMAT. 1495, R. I. AVG. 1555, §. 100, REFORM. POLIT. 1530 tit. 36, 37, 38*, vocantur, purgetur, IOAN. FRID. MOEGLING *de circul. edict. contra personas palantes, in specie Zingaros, launer, und Spitzbuben §. 4 p. II.* PETRVS MÜLLER *de iure facinorosos sequela praefect. persequendi cap. II. §. II.*

§. XXVI.

§. XXVI.

d) IVRE IMPEDIENDI ILLICITAS MILITVM CONQUISITIONES.

Ius impediendi per totum circulum illicitas militum conquisiones, leges Imperii disertis verbis duci vindicant, R. I. SPIR. 1570 §. 14, R. I. RATISB. 1576, §. 36, 45, R. I. AVG. 1580 §. 40, modumque praescribunt, quomodo tales militum, (quid vetat, quo minus emigrantes in coloniam in exteris regnis instaurandam, deducendos militibus adiungam?) conscriptores cautione in ipso circulo praestanda, vel, si cavere non possint, deductione in carcerem compescantur; Providere enim tenetur Dux, ne flos iuventae circulo praecidatur; Conspirant mecum SCHWEDER l. c. §. 15 p. 163, IOANNES LIMNEVS *Iur. Publ. I. R. G. tom. 4. in addit ad l. I. cap. 7. n. 23. p. 52.* ULRICH l. c. §. 3. Num. 1. p. 61.

§. XXVII.

e) IVRE EXECUTIONES SENTENTIARVM S. I. TRIB. PERFICIENDI.

Inter praecipuas muneris, quod Duces Circulorum sustinent, partes, optimo iure referendum est ius, sententias in supremis I. G. tribunalibus latas exsequendi, ipsis statim a primis huius officii initiis per expressas Imperii leges adtributum, *Rec. Imp. Trev. & Col. 1512 §. 9* verbis: *Desgleichen sollen die Hauptleute und ihre Zugeordnete der Zirkel, mit Vollziehung der Urthel, so am Kammergericht gesprochen, und in ihre Kraft gegangen, und dann die Executorial darauf erfolgt -- helfen, damit solch Urthel vollzogen werde; Erklärung des Landfriedens 1522 tit. 14* verbis: *sollen eines jeglichen Creises - oder Zirkels-Hauptleute - - zu stattlicher Vollziehung des - - Bescheid, Befehls - - solcher Exsecution halber, erkannte Urthel, executorial, und andere rechtmässige Mandat, und Gebot vollstreckt werden.* Confirmarunt id ulterius R. I. AVG. 1555 §. 58-60, 70, 71, ORD. CAM. p. III tit. 48 §. 8, *Mag der gewinnende Theil - - den Obersten des Creises - - ihren tragenden Aemtern und auferlegten Befehl nach dem anrufenden Theil Hülff ertheilen, tit. 49 §. 1, und nichts desto weniger dem Obersten - - der Creises, unter welchem der ungehorsame Curfürst, Fürst, oder Stand gewesen, die Exsecution alsobald befehlen und gebiethen.* Tantum vero abest, ut I. P. O. Art. 16 §. 2, hoc ius exsequendi Ducibus Circulorum ademert, ut potius ipsis illud confirmaverit, & Directores Circulorum ad concurrens tantum iuris exsequendi exercitium admiserit, verbis: *Imperator ipse - - edicta promulget - - iniungendo tam Directoribus (aus-*

D

schrei-

schreibenden Fürsten) quam praefectis militiae circularis, (Creissobristen) ut iuxta ordinem executionis, restitutionem cuiuslibet promoveant, & perficiant -- quia Directores Creissauschreibende Fürsten, aut praefecti militiae circularis Creissobristen in causa vel restitutione propria, minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, aut si Directores vel Praefecti militiae Circularis, repudiare commissionem contingat, vicini Circuli Directores, aut Praefecti militiae Circularis eodem executionis munere etiam in alios circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant. Conferatur praeterea Imp. Ferdin. III. edictum executionis d. 6 Nov. 1648.

§. XXVIII.

DVBIVM PROPONITVR.

Sed crucem figit Iuris Publici interpretibus, & quae §. anteced. ex legibus Imperii prioribus deducta fuerunt, penitus subruere videtur dispositio R. I. N. eiusque §. 86 verbis: *Die Exsecution -- den Creissauschreibenden Fürsten aufgetragen, und -- unverweigerlich vollzogen werde: & §. 160 die Exsecution -- ausschreibenden Fürsten per mandata executorialia -- von Unserm Kaiserl. Kammergericht aufgetragen und anbefohlen werden, nec non §. 162 mittelst der mandatorum Executorialium an seine Obrigkeit oder Creissauschreibende Fürsten &c.* Quum enim in his §§. excitatis nulla ducum, aut praefectorum militiae Circularis facta est mentio, multi Jctorum, inde permoti, statuere nulli dubitant, priores leges per hanc posteriorem plane fuisse abrogatas, nec hodie Ducibus Circularibus ullum sententiarum in Summis I. R. G. tribunalibus latarum executiones perficiendi ius competere, provocantes praeter haec ad continuam nec interruptam Summorum I. G. Dicasteriorum praxin.

§. XXIX.

QVOD REMOVETVR.

Verum enim vero R. I. N. modo allegatus Duces Circulares a iure sententias, in summis Imperii provocationum tribunalibus latas, exsequendi, dum illorum in §§. 86, 160, 162, nullam expressam fecit mentionem, prorsus non exclusit, multo minus hanc dignitatem abrogavit, aut ad minimum inutilem reddidit, ut hoc officium nominetis adhuc hodie conferri videatur. Non enim verisimile est, comitia haec, tum temporis Ratisbonae celebrata, munus Ducis circularis tacite tantum abrogare, aut saltem ambitum eius restringere voluisse, vel, ob dispositionem

fitionem pacis Westphalicae potuisse; tantum igitur abest, ut officium hoc militare, tot expressis Imperii legibus in circulis introductum, & in ipsa pace Westphalica confirmatum, dictis §§. R. I. N. abolitum aut restrictum sit, ut potius dentio firmatum, illiusque restauratio omnibus circulis verbis iniuncta gravissimis, constitutisque vel constituendis adhuc circularum Ducibus conferatio & tutela tranquillitatis & pacis publicae sit commendata. En verba §. 178. ejusd. R. I. N. „*Setzen und ordnen also, das der in dem Reichsabschied de*
 „*anno 1555 heilsamlich aufgerichtet, und hernach in annis 1559, 1564,*
 „*1566, 1570, 1576, 1582, 1594, mit nützlichem Zusatz und Verbesserung*
 „*wiederholter Exsecutions-Ordnung - - mit rechtem Eifer und Fleiß nachge-*
 „*gangen -- und in allen und jeden Punkten von männiglich fest gehalten, auch*
 „*zu dessen mehrerer Versicherung in gesammten des H. R. Reichs-*
 „*Creisen die darzu gehörige der Creisobristen und anderer*
 „*nach- und zugeordneten Aemter und Stellen unverzüglich, und auf das*
 „*längste von dato dieses Reichsabschieds bis auf den ersten nächstfolgenden*
 „*Monath September mittelst werkstellender Zusammenkunft solchergestalt-*
 „*ten ersetzt werden sollen, damit sie auf allen Fall, und in mehr be-*
 „*rührter Exsecutions- Ordnung versehenen und entstehenden Nothfall auf*
 „*des Creisobersten erstes Erfodern sich alsobald zusammen thun und die er-*
 „*beischende Nothdurft wohlbedüchtlich verordnen können, & §. 179, und*
 „*wann der Creisobriste seinem Amt gebührender Wachsamkeit und Auf-*
 „*sicht ein Genüge zu leisten ermangeln würde &c.*“ Cum status Imperii de nova exsequendi formula 1673 in comitiis adhucdum durantibus deliberarent, singulare de Duce Circuli, adiunctis, eorumque electione & officio conscriptum fuit caput, IOAN. IOS. PACHNER VON EGGENSTORF vollständige Sammlung aller von des noch fürwährenden teutschen Reichstage, bis anhero abgefaßten Reichschlüssen, p. I p. 649. Imo in novissimis sanctionibus, quas vocant capitulationes, Imperatoriis art. 12 §. 2. Imperatores fide publica se adstrinxerunt, se omnem operam esse adhibituros, ut circuli redintegrentur, & politia Circularum restauretur, verbis: *zu dem Ende den Creisauschreibenden Fürsten, und, wenn es die Nothdurft erfordert, den andern hohen Creisraemtern die wirkliche Hand biethen.* Vera ratio, cur R. I. N. in excitatis §§. 86, 160, 162, in mentionem Ducum Circularium expressam non inciderit, haec subfuisse mihi videtur, quod tum temporis in omnibus Circulis Directores Circularum quidem, non vero Duces Circulares exstiterint; ne igitur executiones perficiendae in Circulis, ubi nulli adhuc Duces Circulares sunt electi, impediatur, ius exsequendi hac ex causa solis Circularium Directoribus, non tamen Ducibus Circularium, in quibus adhuc solent eligi, prorsus exclusis, adtributum fuisse videtur.

§. XXX.

IUDICIUM DE HAC CONTROVERSIA.

Iudicium, quod eadem de hac controversia facio, brevibus huc redit:
 Aut in aliquo circulo iam Duces sunt electi, aut non; hoc casu omnis lis est

supervacua, & solis Circulorum Directoribus ex imperii legibus executio sententiarum Summorum Imperii Tribunalium est committenda, qui etiam omnia ea expediunt, quae ad conservandam in Circulo pacem publicam faciunt, MOSER *von der Teutschen Creisversf. p. X. des neuen Staatsrechts, cap. 12 §. 35 p. 478*: illo autem casu aut Dux Circuli simul officio Directoris Circularis fungitur aut non: priorem si visionem supposueris, haec Directorum quaesitio nullum plane habet usum; posteriorem autem speciem si finxeris, supremis Imperii Tribunalibus integrum est, utrum executionem sententiarum a se latorum Directoribus, an vero Ducibus Circuli, Imperatoris & Imperii nomine velint delegare. Prius si decernitur, tunc Directores committunt Duci, ut hic, milite Circulari instructus, executionem decretam suscipiat; ille tum executionem promovet, hic eam perficit, maxime cum Directorum circularium officii partes occupatae sunt tum circa convocationem ordinum ad conventus circulares, tum circa omnia ea, quae in expediendis negotiis, totum circulum concernentibus, nomine statuum circularium peragenda sunt, dirigenda, ad quae executio sententiarum referri nequit, nisi speciali delatione sit commissa; nec Directores Circulorum, qua tales, deficiente Circuli Duce, usu vel observantia obtinuerunt, ut ipsis integrum sit, rei militari circulari, quippe quae hactenus liberae circulorum dispositioni relicta est, curandae se immiscere aut vices Ducis Circularis supplere, MOSER *p. XXIX. des ältern Staatsrechts l. 3 Cap. 152 §. 22 p. 278, & p. X, des neuen Staatsrechts Cap. 12 §. 35 p. 478*. Liceat nunc meam episcrisin testimoniis firmare, ne novatorem agere videar. Provoco igitur ad limitatissimam illam, insu SERENISSIMI LANDGRAVII HASSO - DARMSTADTINI typis expressam, & supra §. XII excitatam deductionem, cui praeter alia sequentia sunt inserta verba: „Obsehon in dem
 „neuesten Reichsabschied §. 160 enthalten, das die Exsecution durch die aus-
 „schreibende Fürsten geschehen solle; so ist doch dieses nicht exclusivoe der Creis-
 „Obristen, noch weniger aber mit solcher Restriction zu verstehen, das Kai-
 „serliche Majestät oder die höchsten Reichsgerichte, bey etwa sich hierzu erge-
 „benden besondern Umständen den Ducibus Circulorum, wo sie ordentlich
 „constituiret, die Vollziehung der Urtheiln nicht ebenfals noch sollten commit-
 „tiren können &c. Consentientem mecum praeterea produco BYRKH. GOTH.
 STRUVIUM in *Iur. publ. prud. Cap. 5 §. 15 p. 103*; Neque, ut mentem meam distinctius proponam, statuo, solis Circuli Ducibus executionem talium sententiarum necessario committi debere, neque contra arbitror, solis Circulorum Directoribus, cum plena Ducum, si qui in circulo fuerint electi, exclusione, ius exsequendi attribuendum, esse, neque minus reor, mandata de exsequendo, praeteritis Directoribus, vel Ducibus Circuli, in quo executio perficienda est, ad alios posse decerni, licet hoc aliquoties sub Rudolpho II. in lite Donawertensi, & sub Leopoldo intitu Erfordiae, & in causa successiois Megapolitanae - Guffroviensis feudalis, reclamantibus tamen Ducibus & Directoribus circulorum, acciderit.

§. XXXI.

QVOD VLTERIVS EXPONITVR.

Neque hoc meum iudicium omni usui forensi est contrarium. Sic cum munus Ducis in Circulo Rhenano Superiori restauratum, & Serenissimo Hassiae Landgravio ERNESTO LVDOVICO commissum fuit; transactione inter Directores, huiusque circuli Ducem d. 30 Mart. 1722 inita, hic non plane ab omni confociatione ratione executionis perficiendae exclusus fuit, quin potius a Directoribus Circuli Rhenani superioris in aliquod vocari debet consortium; extractum huius transactionis exhibet MOSER in *Einleitung zur Reichs-Hof-Praxi p. II Cap. 2 §. 39 p. 276*; Ipsum Corpus Evangelicorum, post conditum 1654 R. I. U. ius Ducum Circularium, pacem publicam tuendi & executiones sententiarum in supremis Imp. Tribunalibus latarum perficiendi, agnovit, id quod ex litteris huius Corporis ad Duces Circulorum Saxoniae superioris & inferioris & Franconici in lite Erfordienfi de 31 Aug. 1664 exaratis, EBERHARDVS CHRISTIANVS GVILIELMVS VON SCHAVROTH *vollständige Sammlung der conclus. Corp. Evang. p. I p. 526*, & aliis litteris d. 2 Sept. 1664 p. 532 insertis patet; quibus addendae sunt epistolae eiusdem Corporis Evang. ad Landgravium Hassio-Darmstadtinum, ut Ducem Circuli Rhenani superioris, de 15 Mart. 1727, occasione tumultum Grünstädi obortorum, von SCHAVROTH *l. c. p. I p. 728*, & in causa Hohenloica d. 29 Maj. 1750, ad Marchionem Brandenburgo-Baruthinum seu Ducem Circuli Franconici transmissae, von SCHAVROTH *p. I p. 817*. Nec quis mihi obiiciat, in plurimis Imperii Circulis hanc dignitatem Ducis exolevisse, & si in quibusdam forsitan existat, eam lege quasi successione ad Directores esse devolutam; verum exolevit quidem in nonnullis, aut non in plurimis Imperii Circulis; in desuetudinem quidem abiit hic ibi hoc munus circulare; sed instaurandum est in omnibus Imperii Germanici Circulis; ipse R. I. N. §. 178, huius muneris restaurationem graviter omnibus & singulis circulis inculcat. Si Circulum Bavaricum exceperis, in nullo alio iure hereditario haec dignitas ad familiam Directoris tranñit, & ad illam est adstricta. Potest ergo in reliquis circulis, libera ordinum electione, etiam in alium, qui non est simul Circuli Director, haec dignitas devolvi. Certe, si 1717 tempore decretae & perficiendae executionis in causa Rheinfelsensi princeps Evangelicus Circularem hanc dignitatem in Circulo Rhenano superiore fuisset nactus, hoc negotium alium habiturum fuisset exitum.

§. XXXII.

f) IN IVRE CONVENTVS CVM CIRCVLI ADIVNCTIS ADORNANDI.

Non minus Duci ius est; urgente necessitate, quoties salus Circuli exigit, *Circuli adiunctorum conventus indicendi, illosque dirigendi*, in quibus cum his de tuenda circuli pace publica deliberat, consultat, & optima consilia ad reddendam circulo quietem, tumultibus & turbis internis concessam, capit; haec praerogativa, quam Circuli Ducibus vindicamus, innititur, *R. I. Aug. 1555 §. 60 verbis: „Und soll der gesetzet Obrist — — zum förderlichsten, auch auf Ansuchen eines „Standes — — oder für sich selbst unersucht, nach Gelegenheit der fürstehen-*

„den besorglichen Gefährlichkeit, unverlängert, die ihm zugeordnete, an einen
 „gelegenen Ort zusammen gefordert, welche auch förderlichst erscheinen, sämt-
 „lich zu berathschlagen und zu erwedgen, wie stark die Hülfe etc. Talia con-
 cilia, ubi Duces cum Circuli adiunctis convenerunt, quam plurima celebra-
 fuerunt, quorum nonnulla cum Reecessibus in illis conditis recenset MOSER
 p. 29, t. 3, cap. 152, §. 28, p. 262; qui tamen conventus iuribus Directorum
 Circularium in convocandis Circularium Comitibus nihil derogant, quin potius
 hi in illorum conventus supremam habent inspectionem, & providere debent,
 ne limites potestatis sibi concessae praescriptos excedant, STRYCK *de iure milit.*
Circul. Cap. 5, §. 7, T. VII. Oper. p. 595.

§. XXXIII.

DIFFERT DVX CIRCVLI a) A SUPREMO MILITIAE IMPERIALIS PRAEFECTO.

Quibus igitur praestructis, haud est difficile, munus Ducis Circularis ab
 aliis publicis Imperialibus & Circularibus officiis, quae cum illo munere ali-
 quam habent similitudinem, discernere. Munus Ducis Circularis differt
 a) a munere *Supremi Militiae Imperialis praefecti* (Germanice *Reichs General-
 Feld-Marschall*) Illi Imperium habet in *militiam Circularem*, hic praest
exercenti Imperiali; Illius munus non ex omni parte est *militare*, huius vero
mere militare: Illi cura in primis conservandae in Circulo *pacis publicae* est
 commissa, hic tantum *omnem rem militarem Imperialem*, maxime fervente bello,
 curat. Unus, tantum in quolibet Circulo constituendus est *Dux Circuli*;
 Plures vero, inde a tempore reformationis sacrorum feliciter peractae, ob pa-
 ritatem, habita religionis ratione, servandam, *supremi militiae Imperialis
 praefecti constitui debent*, plerumque duo, quandoque plures; Hodie quatuor
 sunt, quibus summum in exercitu Imperialem imperium est commissum,
 aequali iure & potestate ornatis: *Hi illis sunt antiquiores*, si quidem *der Reichs-
 Hauptleute* iam in constitutione D. Alberti II. Imp. 1438 promulgata mentio
 iniicitur, cum dignitas ducis in circulo demum sub initium See. XVI est in-
 troducta.

§. XXXIV.

b) A PRAEFECTO MILITIAE CIRCVLARIS SUPREMO.

Multi dantur Icti, illustri laude celebrati, qui munus Ducis Circularis
 & praefecti militiae circularis, Germanice *eines Kreihs-Obristen und comman-
 dierenden Kreihs-Generals* confundunt, cum tamen insignis inter utrumque mu-
 nus intercedit differentia, quapropter maiore cura invicem distinguendum.
 Illius officii partes praecipue circa *tuendam in Circulo pacem publicam* inter-
 nam, circa *vim pugnantium, privatam repellendam, dissidationes compescendas*,
 inspectionem, ne *intestina & civilia* in Circulo excitentur bella, circa reprimen-
 das *illicitas militum conquestiones*, *extirpandos expellendosque erroneos*, palantes,
 circulatorios, istiusque *furfuris vagabundos*, circa *perficiendas sententiarum*,
 in supremis Imp. Tribunalis latarum, *executiones* verlantur. Huic vero cum
 omnibus hisce negotiis nil est commercii, sed tantum praest militiae circulari,
 quam contra hostes maxime externos educit, rem militarem sub auctoritate Cir-
 culorum

colorum creat: Illius officium huius munere est antiquius, splendidiusque, & si forte casus in Circulo emergunt, qui in officium Ducis Circularis influunt, summus hic militiae Circularis praefectus Duci Circulari subest, huius mandata, quatenus cum officio Ducis connexa sunt, exsequi tenetur, licet in aliis negotiis militaribus, quae ad munus ducis haud spectant, ab huius imperio prorsus sit immunis, huiusque Imperium adspernari possit; quam diu pax publica in Circulo omni ex parte stabilita floret, ducis officium, si a iure exsequendi sententias in Iudiciis Imperii supremis latas discesteris, quasi quiescit; Praefecti vero militiae Circularis officium numquam non, tum fervente bello, tum restituta pace, est efficax. Illius dignitas quam plurimuis Imperii legibus innitur; huius vero longo usu & observantia invaluit. Ille non omni ex parte conventui Circulari subest; hic vero prorsus a nutu Comitiorum Circularium pendet: Ille in militiam Circularem Imperium habet, ex legibus Imp. exercendum; hic summam Imperii in omnem rem Circuli militarem, ex Circuli conclusis regendam tenet: Illi ius est, conventus adiunctorum Circuli indicendi, quae praerogativa huic prorsus est deneganda: In Circulis Franconico, Suevico, & Rhenano superiori utrumque munus, invicem tamen diversum, subsistit: Sic in ultimo hoc Circulo, cum SERENISSIMVS Landgravius Hasslo-Darmstadinus LUDOVICVS VIII. munere ducis fungeretur, Praefecti copiarum huius Circuli supremi erant CAROLVS AVGVSTVS Princeps Nassovio-Weilburgenfis 1753 de vita decedens, & Friedericus Dux Palatino-Bipontinus 1767 morte extinctus; & nunc hanc spartam tuetur GEORGIVS Princeps Hasslo-Darmstadinus: Plura exempla silentio praetereo. Hoc unicum addendum esse arbitror, Art. 16, §. 2 I. P. O. quidem in mentionem praefectorum militiae Circularis incidere, sed mox horum verborum explicatio repetitis vicibus est subnexa, per illa verba non nisi Duces Circuli *die Kreis-Obristen* esse intelligendos.

§. XXXV.

e) A DIRECTORIBVS CIRCVLORVM ET COMITIORVM CIRCVLARIVM.

Animus non est, longo verborum sermone differentiam, quae inter Directorem Circularem (*Kreisausschreibenden Fürsten*) & Directorem Comitiorum Circularium, (*Kreis-Directoren*) intercedit, prolixè investigare, quam praeter alios peculiari libello academico, IOAN. CAR. KOENIG de insigni *differentia Directorum Comitiorum Circularium & Circularum S. R. I.* excussit. Hoc interim hic observare me oportet. Ab utroque Directore Dux Circuli est distinctus. Ille vel consultationes in conventibus Circularibus instituendas, & res ea occasione curandas, concipiendas expediendasque dirigit, & moderatur, vel etiam omnia reliqua negotia, politiam Circularum, rem militarem, civilem, oeconomicam, politiam, monetariam, convocationem ordinum Circularum promovendam, quandoque etiam perficiendam sententiarum in summis Imperii Dicasteriis latarum executionem curat: hic vero tantum ad conservandam, pacem publicam & alia iura, quae §§. XXIII deduximus, exercenda, est adstrictus: Illius officium maxima ex parte est civile; huius vero tum civile, tum simul militare: Illius dignitas territorio quali nunc inhaeret, huius vero ad personam Ducis, si circulum Bavarium

varicum exceperis, est restricta: Ibi exsulat omnis ordinum Circuli electio; haec liberae statuum Circularium electioni est subiecta; In omnibus & singulis Imperii Germanici Circulis Directores deprehenduntur, duces vero in plerisque tantum circulis florent: In antiquioribus sex Circulis plures encomio Directoris sunt ornati; Unus vero tantum in quolibet Circulo Dux est constitutus; Ille comitia circularia indicit, moderatur, dirigit; hic vero tantum conventus adiutorum: Director Circuli semper ex numero ordinum Circularium esse debet; haec vero dignitas etiam in eum; qui extraneus vocatur, nec est status Circularis, conferri potest: Illius dignitatis capeffendae persona ecclesiastica non est incapax, ad hanc vero clericus vel persona ecclesiastica non potest promoveri: Intuitu illius muneris Circularis; non vero huius ratio habenda est religionis: Illo, non vero hoc officio etiam foemina perfungi potest; referente MOSERO P. X. des neuen Staatsrechts cap. 6 §. 26 p. 229 iudicium Imperii aulicum d. 11 Jan. 1771 rescipit: „Rescribatur Ihro Majestaet der Kaiserin Königin, als Kreissauschreibenden Fürstin des Oesterreichischen Kreises.“ Illud officium dignitate Directorum Circuli est antiquius, & illius origo in anno 1512 est ponenda.

§. XXXVI.

MVNVS DVCIS CIRCVLARIS ANTIQVVS EST MVNERE DIRECTORIS CIRCVLARIS.

R. I. Trev. & Col. 1512 conditus primam des Kreiss-Hauptleuten mentionem injicit. Contra vero prima vestigia muneris, quod vocant, Directorialis in Circulis, quod sub prima eius incunabula in iure, ordines Circuli ad Comitia circularia convocandi, in primis consistebat, quantum eodem ex legibus Imperii eruere potui, deprehenduntur in R. I. Aug. 1530. R. I. Ratisb. 1532 cap. 5 §. 2, R. I. Ratisb. 1541 §. 73, R. I. Norimb. 1542 §. 19, quippe in quibus Reecessibus nominantur die Obere des Kreises, welche die Kreissstände auf eine Mahlstatt beschreiben; ipsa autem denominatio der Kreissauschreibenden Fürsten prima vice adhibetur in R. I. Norimb. 1543 §. 17, R. I. Spir. 1544 §. 13, R. I. Aug. 1548 §. 78, R. I. Aug. 1555 §. 56, 57. Sunt quidem nonnulli Icti, qui originem Directorum, ordines Circuli convocantium, ad annum usque 1522 evehunt, ad litteras Caroli V. Imp. declarationi pacis publicae 1522 promulgatae, annexas, provocantes; Verum in his litteris Imperatoris Caroli V non prima muneris Directorialis in Circulo origo latet, sed tantum occasio muneris, postea demum in quolibet Circulo instituti. A vero non videtur esse alienum, casum illum anni 1522 subsequenti tempore normam constituisse, id quod in Imperio Germanico haud infrequens est, cum haud paulo post sequentibus Imperii legibus Directorialis muneris, ut rei iam inolitae nomina occurrunt, prout iam acute collegit auctor meditationis von der Beschaffenheit des Ursprungs der ausschreib. Aemter in den zehn Reichskreisen apud HENR. HENNIGES in meditat. ad I. P. O. spec. 8 mantissa I p. 1341; siquidem litterae hae Imperatoriae ad duos cuiuslibet Circuli ordines in genere tantum, non vero ad certos & nominatos status; quorum has litteras recipiendi praecipua & peculiaris esset praerogativa, directae

directae sunt, illisque de convocandis Circularum Comitibus, ad eligendos in illis duces mandatum fuit datum, adeoque ad certum modo actum expediendum, neutiquam autem perpetua commissio ad functiones Directorum obeundas per has litteras ipsis fuit indulta. Quam ob rem illis Ictis, qui directores Circuli ab anno 1522 deducendos esse statuunt, nequaquam possum assentiri. Constat enim, Imperatorem ipsum ante illa tempora Comitibus Circularibus convocasse.

§. XXXVII.

d) AB ADIUNCTIS CIRCULORVM.

Adiuncti Circularum, (Germanice *Zugeordnete*) quorum primus vocatur *der Nachgeordnete*, qui Ducis Circularis est quasi Vicarius lege constitutus, eandem cum Ducibus Circularum habent originem, quando quidem eorum iam meminit R. I. TREV. & COL. 1512 §. II, *Erklär. des Landfried. 1512 tit. III. und welchergestalt etc.* R. I. AVG. 1555 §. 56, 57, 76, 77, 78 R. I. RATISB. 1567 §. 61, R. I. SPIR. 1570 §. 8, 10, 11, 14, 17, 22, aliique subsequentes. His adiunctis Duces Circularum dignitate muneris sunt eminentiores, illi enim his debent stipulata manu fidem promittere, se numquam non Ducem Circuli comitem veneraturos, & omnibus officii partibus satis, quod est, esse facturos. Dux Circuli non nisi ex ordinibus Circuli secularibus eligi potest §. XVIII, Circularum vero adiuncti, quo minus etiam ex statibus Circuli ecclesiasticis sufficiantur, tantum abest, ut talis electio sit prohibita, ut potius R. I. AVG. 1555 §. 57 verbis: *da aber in einem Kreis aus den andern Ständen, als Praelaten, Grafen, Herrn und Stätten, Personen zugeordnet werden etc.* per quem Recessum declaratio pacis publicae 1522 tit. 3, und *welchergestalt*, quoad hos adiunctos, correcta fuit, personas ecclesiasticas capaces dignitatis adiuncti Circularis capebendae declaraverit. Haec sufficiant, plura enim annectere, nec animus est, nec temporis ratio nunc permittit.

70
Hh 1554^h
=

ULB Halle

3

006 663 567

V. D. O. S.

16
924
COMMENTATIO
IVRIS PVBLICI GERMANICI

DE
D V C I B V S
CIRCVLORVM

CONSCRIPTA

A
CAROLO GVILIELMO
WIPPERMANN

PHILOS. ET V. I. D. HISTOR. GEOGRAPH. ET POLIT. IVRIVMQVE
P. P. O. PRIMAR. ORDINIS H. T. JCTORVM DECANO
ET VNIVERSITATIS LITTERATAE ERNESTINAE
PRO - RECTORE.

RINTELII,
apud IO. BERNH. MÜLLER. 1779.